

* * * VESTNIK * * *

PROSVETNE ZVEZE V LJUBLJANI

Izhaja mesečno. — Celoletna naročnina s prilogo »Prosvetni oder« znaša 8 lir. — Naroča se: Prosvetna zveza v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

STEV. 11.

NOVEMBER 1941-XX

LETO XX.

Ob obletnici Krekove smrti

je njegov najboljši poznavatelj napisal sledeči članek, ki ga je priobčil tudi »Slovenec« 7. oktobra tega leta:

Med svetovno vojno je umrl Krek. Zato se nam ob obletnici njegove smrti sama po sebi vriva misel, da bi bilo primerno, če bi spregovorili nekaj besed o tem, kaj je delal Krek ob času, ki je bil precej podoben sedanjemu.

Če si Kreka iskal v letih od 1915. do 1917., si ga najlaže našel v Gospodarski ali pa v Zadrružni zvezi. Predvsem v Gospodarski zvezi. Tam je redno delal dopoldne in popoldne kakor najvestnejši uradnik. Ni bil le po imenu predsednik te organizacije, ampak dejansko v velikem in tudi v malem duša vsega podjetja. Kaj je napotilo Kreka, da se je proti koncu svojega življenja v tako obilni meri vrغل v trgovsko življenje? Vodila ga je skrb, da bi spravil v Ljubljano kar mogoče mnogo živil. Če je pa hotel to doseči, se je moral praktično udeleževati v veliki gospodarski organizaciji, o kateri je sanjal, da bo postala kdaj še tako mogočna, da bo z lastnimi ladjami dovažala slovenskemu zadrružništvu vsega, česar ljudstvo potrebuje. Ne samo tisti, ki so s Krekom sodelovali v Gospodarski zvezi, ampak tudi tisti, ki so med vojno kupovali v tej blagovni centrali ali pa v zadrugah, ki so si nabavljale blago pri Gospodarski zvezi, bodo lahko potrdili, da bi bila brez Krekovega dela pri Gospodarski zvezi Ljubljana med

minulo vojsko še mnogo bolj stradala, nego ji s tem itak ni bilo prizanešeno. Dobavljal je živila, kjer je mogel in kakor je mogel. Tako na primer sem takrat prvokrat opazil v Ljubljani neke testenine iz pšenične moke v obliki belih kroglic grahove velikosti, ki so jim rekli »tarhonija«. Tega blaga je Krek spravil z Ogrskega v Ljubljano na vagone — toliko, da mi je nekoč rekel, da je moral nekaj vagonov »tarhonije« zopet z znatno zgubo izvoziti iz Ljubljane, ker Ljubljancani po tem živilu niso segli tako hitro, kakor bi bilo treba, da bi se silna zaloga ne bila kvarila. Ta skrb, da bi po Gospodarski zvezi spravil v Ljubljano kar mogoče mnogo živil, je privedla Kreka celo v nasprotje z zakonskimi predpisi, ki so regulirali trgovino z živili. Podrobneje o tej stvari nisem nikdar govoril ne s Krekom in ne z nobenim drugim, zato morem o stvari povedati samo malenkost, ki sem jo mimogrede ujel. Moralo je biti v letu 1916, ali v začetku leta 1917., ko mi je Krek omenil, da mora hoditi na sodišče k zasliševanju zaradi trgovanja Gospodarske zveze. Pohvalil je sodnika, ki ga je zasliševal, da mu je šel zelo na roko in da ga je sam opozarjal na zakonske predpise, ki govore v Krekov prilog in na katere se lahko sklicuje. Menda je bila sodniku stvar sama vse prej kot prijetna, pa je nekoč vprašal Kreka, kaj si on pri tem misli. Krek je odgovoril: »Jaz mislim

na to, kako bodo o tej stvari sodili — čez petdeset let. Morebiti se bo našel kdo, ki bo o vsem tem vedel kaj več povedati. Meni je zanesljivo ostalo v spominu samo Krekovo sklicevanje na sodbo prihodnosti. Krek je tudi sicer rad naglašal, da naj človek ne gleda na sodbo sedanosti, ker naj ne išče trenutnih, ampak le trajnih uspehov; svet nas bo sodil po tem, ali smo se lovili za malenkostmi, ali pa smo iskali tega, kar je pomembno in kar bo prišlo prav še poznim rodovom. Kar se tiče Krekovih trgovskih poslov v Gospodarski zvezi, ni bilo treba petdesetih let, da je javno mnenje Kreku obtožbo spremenilo v odliko.

Spregovorimo na kratko še o drugem Krekovem delu med svetovno vojsko, ki v posebno jasni luči kaže njegov značaj: to je bila njegova skrb za pregnance iz bivše Primorske. Tu moramo reči, da se glede skrbi za te siromake nikdo od Slovencev niti od daleč ne more primerjati s Krekom. Marsikaj se je o tem že pisalo. Navedimo tostvarno samo nekaj podatkov iz knjižice »Dr. Janez Ev. Krek«, ki jo je napisal Trentar za desetletnico Krekove smrti. Izšla je v Gorici leta 1928. »Komaj so (begunci) došli v Ljubljano, jih je (Krek) sprejel z odprtimi rokami in — solznimi očmi. Gospodarska zveza jim je po njegovem naročilu darovala dva vola. Izdal je tudi poziv na Ljubljančane, naj prispevajo z denarjem, obleko in drugim. Krek je tudi takoj posredoval, da so dobili begunci stanovanja po Ljubljani in okolici... Sam je obiskoval begunska taborišča... V Ljubljani je Krek v prostorih Zadrúžne zveze odprl Posređovalnico za begunce. Ta je bila izprva informativnega značaja, potem se je okreplila v podporno ustanovo. Imela je dva urada, za Slovence in za Italijane. Obema je bil dr. Krek pokrovitelj in oče, vsak pa je imel svoj odbor... Dr. Krek je obiskoval pisarni ob vsaki priliki, tudi večkrat na dan in je vedno predsedoval vsem sejam. To pisarno so oblegale skozi leta in leta dan na dan stotine beguncev... Ta pisarna je bila

pravi blagoslov za vse naše begunce. — Gospodarska zveza je imela tudi aprovizacijo in mesnico. Kako je dr. Krek skrbel za svoje ljube begunce — brez razlike za narodnost — tudi s to aprovizacijo, ki ji je on načeloval, to vedo najboljše begunci sami. (Str. 61-64.)

Dodajmo še odstavek o Krekovem odnosu do beguncev italijanske narodnosti:

»Krek je naročil dr. Fogarju, sedanjemu tržaškemu škofu, naj ima v največji ljubljanski cerkvi, pri svetem Jakobu, vedno vso službo božjo za italijanske vojne begunce v italijanskem jeziku. V tem jeziku naj jim pridiguje, v tem jeziku naj pojejo itd. ves čas, dokler bodo v Ljubljani. Posređoval je pri škofiji, da se je to zgodilo. Po zatrdilu dr. Fogarjevem je Krek vedno rad govoril s italijanskimi begunci v njihovem materinem jeziku in je bil v moralnem in gmotnem pogledu njihov veliki dobrotnik. Po Krekovi smrti je dr. Fogar na prošnjo italijanskih beguncev imel v cerkvi sv. Jakoba slovesno mašo z adušnico z govorom. In cerkev je bila polna hvaležnih Italijanov. Navzoči so bili skoraj vsi, kar jih je bivalo v Ljubljani.

Še to: begunci iz vseh krajev Primorske so sklenili delovati na to, da bodo — ko se povrnejo domov, imenovale vse prizadete občine — slovenske in italijanske oziroma furlanske — iz hvaležnosti očeta dr. Kreka za častnega občana. (Str. 64-65.)

Krek je umrl, preden so se mogli begunci vrniti domov. Lepo bi bilo res, če bi danes v Krekovem stanovanju, ki je ohranjeno nespremenjeno, tako kakor ga je bil Krek pustil, pričalo nekaj diplom častnega občanstva v italijanskem jeziku, kako je Krek v dejanju izvajal geslo, ki se kakor rdeča nit vleče skozi njegove spise: da smo ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi.

In če se danes temu ali onemu to geslo ne zdi več sodobno, bi Krek pač mirno rekel, da ga zanima le to, kako bodo o tem geslu sodili čez petdeset let.

Nové smernice Pija XII.

Pij XII. je ob 50letnici »Rerum novarum« vesoljnemu svetu govoril po radiu. Ta govor je prevedel A. Ušeničnik in je izšel v 3-4 številki revije Katoliške akcije. Nas najbolj zanima, kakšne bodo naloge, ki bodo nastale po tej svetovni vojni. Zlasti še, kakšnim skrbem bo morala Cerkev obrniti največjo pažnjo. Okrožnica papeža Leona XIII. je podala za dolgo dobo preroške poglede, ki so napovedovali bodoči socialni razvoj. Prav tako se nam zdi, da je Pij XII. v tem govoru tudi preroško napovedal nadaljnje smernice o treh osnovnih vrednotah socialnega in gospodarskega življenja. Te tri osnovne vrednote se, po besedah sv. Očeta, med seboj prepletajo, spajajo in podpirajo, in so: raba tvarnih dobrin, delo in družina. V tej številki si oglejmo smernice, ki se nanašajo na rabo tvarnih dobrin in na delo, o družini pa bomo spregovorili v prihodnji številki.

Raba tvarnih dobrin.

Okrožnica Rerum novarum je razložila o lastnini in o prehrani ljudi načela, ki niso s časom nič izgubila svoje prvotne moči in so danes po 50 letih prav tako plodna kakor tedaj. Na poglobitveno točko smo že mi sami opozorili v okrožnici »Sertum laetitiae« škofom združenih držav Severne Amerike, namreč na nepremakljivo zahtevo, »da se morajo stvarne dobrine, od Boga za vse ustvarjene, v pravični meri raztakati med vse, po načelih pravičnosti in ljubezni.

Vsak človek kot živo bitje, obdarjeno z umom, ima od narave osnovno pravico, rabiti stvarne zemeljske dobrine, da si dejansko uporabo te pravice bolj podrobno določajo človeška volja in pravne oblike narodov. Te individualne pravice ne more nič vzeti, tudi ne druge, gotove pravice ali mirna posest tvarnih dobrin. Seveda naravni red, ki izhaja od Boga, zahteva tudi zasebno lastnino in svobodni medsebojni promet s kupom in

prodajo in z darili, kakor tudi ravnanjo funkcijo javne oblasti nad temi opravili. Toda vse to ostane podrejeno naravnemu namenu tvarnih dobrin in se ne more osamosvojiti od prve in osnovne pravice, ki daje rabo tvarnih dobrin vsem, temveč mora vprav služiti temu namenu, da se dejansko omogoči. Le tako se bo moglo in moralo doseči, da bosta lastnina in raba tvarnih dobrin donasali družbi ploden mir in življenjsko stalnost, ne pa negotovih pogojev, ki povzročajo borbe in zavist in prepuščajo družbo neusmiljeni igri sile in slabosti.

Prvotna pravica glede rabe tvarnih dobrin daje, ker je v tesni zvezi z dostojanstvom in drugimi pravicami človeške osebnosti, le-tej v zgoraj omenjenih oblikah trdno podlago največje važnosti, da more izpolnjevati svoje pravne dolžnosti. Bramba te pravice zagotavlja človeku osebno dostojanstvo in mu pomaga, da v pravični svobodi pomljlivo zadostuje tisti celokupnosti obveznosti in odločitvev, ki je zanje odgovoren naravnost pred Bogom. Saj ima človek docela osebno dolžnost, ohraniti in izpopolniti svoje stvarno in duhovno življenje, da doseže tisti verski in pravni cilj, ki ga je Bog odkazal vsem ljudem in ga jim dal za najvišji, pred vsemi drugimi dolžnostmi vedno in v vsakem primeru obvezen zakon.

Čuvati nedotakljivost človeške osebe in nje pravice in lajšati ji izpolnjevanje dolžnosti, to je bistvena naloga vsake javne oblasti. Ali ni prav to pravi namen »obče blaginje«, ki naj jo država po svojem poklicu pospešuje? Skrb za bonum commune ne daje potemtakem javni oblasti nad občani tolikšne oblasti, da bi mogla zmanjševati zgoraj orisani razvoj individualne dejavnosti, odločati o začetku in (razen v primeru zakonite kazni) o koncu človeškega življenja, določati samovoljno način gibanja v fizičnem, duhovnem, religioznem in moralnem oziru v nasprotju s člove-

kovimi osebnimi pravicami in dolžnostmi, in v ta namen jemati ali slabiti naravno pravico do stvarnih dobrin. Izvajati iz skrbi za bonum commune tolikšno oblast bi se dejalo izkrivljati pravi pomen občje blaginje in vdajati se zmoti, kakor da je človekov svojski cilj na zemlji družba, da je družba sama sebi namen in da za človeka ni drugega življenja, kakor to, ki se konča na zemlji.

Tudi narodno gospodarstvo, ki je sicer sad skupnega delovanja ljudi v državnem občestvu, vendar nima drugega namena, kakor zagotavljati brez presledka tiste stvarne pogoje, ki se more v njih do polnosti razvijati individualno življenje državljanov. Kjer se to, in sicer stalno dosega, tam je prav za prav narod gospodarsko bogat, zakaj na ta način se uresničuje splošna blaginja in dosledno osebna pravica vseh do rabe stvarnih dobrin v soglasju z nameni Stvarnika Boga.

Iz tega je razvidno, da gospodarsko bogastvo kakega naroda, prav za prav ni obilje dobrin, če jih merimo zgolj stvarno po njih vrednosti, temveč obilje, ki predstavlja in daje dejansko in resnično stvarno podlago, zadostno za dolžni osebni razvoj državljanov. Če bi takšne pravične razdelitve dobrin ne bilo ali bi bila le nepopolno uresničena, se pravi namen narodnega gospodarstva ne bi dosegel: zakaj naj bi bilo obilje razpoložljivih dobrin še tako veliko, če jih ljudstvo ni deležno, ni gospodarsko bogato, ampak ubogo. Naj se pa takšna pravična razdelitev dejansko in trajno izvaja, boste videli, da bo ljudstvo, ki tudi ob manjšem obilju, gospodarsko zdravo.

Te osnovne pojme o bogastvu in uboštvo narodov se zdi potrebno imeti pred očmi zlasti dandanes, ko se bogastvo in uboštvo rada merita in presojata zgolj kvantitativno, bodisi po prostoru, bodisi po množini dobrin. Če pa namen narodnega gospodarstva pravilno motri, je le-ta luč za državnike in narode in njih delovanje; ta luč bo sama po sebi vodila na pot, ki

ne bo zahtevala neprejemljivih žrtev blaga in krvi, ampak bo dajala sadove miru in občje blagostanja.

Delo.

Z rabo stvarnih dobrin se naravno veže delo. Po okrožnici »*Rerum novarum*« ima človeško delo svoje svojstvo: je osebno in je nujno. Je osebno, ker se izvaja z osebnimi silami človeka-poedinca: je nujno, ker se brez njega ne more doseči to, kar je potrebno za življenje: a ohraniti življenje je naravna, težka in osebna dolžnost. Iz osebne dolžnosti dela, ki jo nalaga narava, izvira naravna pravica vsakega poedinca, da mu je delo sredstvo, ki z njim poskrbi za svoje življenje in življenje otrok — tak je visoki ukaz narave za ohranitev človeka.

Pomniti je, da takšno dolžnost in odnosno takšno pravico do dela daje narava, ne družba, kakor da bi bil človek samo hlapec ali uradnik občestva. Zato pristoji dolžnost in pravica organizirati delo predvsem tistim, ki so neposredno udeleženi: delodajalcem in delavcem. Šele tedaj, če ti ne vrše svoje naloge ali je zaradi posebnih razmer ne more vršiti, nastane za državo naloga, da posreduje, kakor in kolikor to zahteva prav umevana občja blaginja.

Vsekakor pa mora vsako državno posredovanje v področju dela, če naj bo zakonito in blagovito, čuvati in spoštovati njegov osebni značaj, bodisi načelno, bodisi glede na meje možnosti. Državne določbe torej ne smejo odpravljati ali onemogočati izvrševanja drugih pravic in dolžnosti, ki so tudi osebne, kakor so: pravica pravega bogoslužja, zakon, pravica zakonskih, očeta in matere do zakonskega in domačega življenja, pravica pametne svobode pri izbiri stanu in pri odločitvi za pravi poklic; ta pravica, če katera, je osebna in vzvišena pravica človeškega duha, kadar se z njo združijo višje in neprezirljive božje in cerkvene pravice, kakor pri izbiri in izvrševanju duhovskega in redovniškega poklica. (Dalje.)

Dekliška delovna služba na Finskem

Finska se imenuje dežela tisočेरih jezer in dežela temnih smrekovih gozdov. Svetovno slavo si je pridobil finski narod z junaško borbo proti boljševizmu v letu 1939. Že takrat so poleg mož in fantov stavile vse moči na razpolago finska dekleta, ki so bila včlanjena v finski dekliški zvezi, ki je gojila predvsem telesno vzgojo in tudi umsko izobrazbo. Ko pa je Finska morala podpisati mir z Rusijo in je izgubila veliko pokrajin, tedaj so zlasti finske žene spoznale, da je življenje borba, da je človek v tem življenju navezan na sočloveka in da mora biti trpljenje naroda trpljenje vseh. To trpljenje je rodilo lepo zamisel, da je finska ženska organizacija ustanovila **delovna središča za dekleta**.

Na takih delovnih središčih, katere vodijo absolvirane agronomke, profesorice telovadbe, zdravnice in najboljše gospodinje, se pripravljajo dekleta za bodočo delovno službo. Ponk traja dvanajst ur dnevno. V taki šoli morejo spoznati svojo domovino in njene naravne krasote. Spoznati morajo dalje ljudi, ki žive v dotičnem kraju, spoznati se morajo z bogastvom in siromaštvom, spoznati morajo vse delovne sloje in njihov način življenja, praktično se vadijo v hlevih, kjer molzejo krave, predelujejo mleko v maslo in sir. V polentem času hodijo s kmetom zgodaj na polje z rovnicami ali motiko na rami in obdelujejo zemljo. Obenem s takim praktičnim delom se vrše tečaj, kjer dobe dekleta znanje o narodnem gospodarstvu, o socialnih vprašanjih, o književnosti itd.

Nekaka gospodinjstva šola traja poldrugi mesec in v tej dobi se mora dekleta naučiti vsega, kar potrebuje pri svojem delu kot gospodinja. V tej dobi se uči pripravljati jedila, prati, likati, pospravljati stanovanje in podobno. V tej dobi se tudi seznanijo z zdravstvom: o strežbi bolnikov in o prvi pomoči. Tu se uči tudi telovadbe in športa. Pozimi smučanje, poleti pa

plavanje in sprehodi po naravi. Pri vsakem delovnem središču so tudi otroška zavetišča. V teh zavetiščih se učijo dekleta negovati in oskrbovati dojenčke, otroke, kar je dragocen pripomoček pri pouku bodoče gospodinje.

Ko je dekleta šlo skozi več tečajev, tedaj pride zanjo doba praktične preizkušnje. Članice odidejo na deželo k tistim siromašnim družinam, ki so pripravljene tako brezplačno delovno moč sprejeti. V družini dela dekleta vsa dela kot hišna pomočnica. Služba je spočetka naporna in ravno to hoče doseči nova organizacija. Njena naloga ni samo, da dela v družini, ampak tudi, da družino vzgaja. Lepi rezultati te službe so se kmalu pokazali. Povsod so dekleta z ljubeznijo opravljala težka dela na polju, na njivah in travnikih. Posebno gospodinje so bile zadovoljne s tako pomočjo. Zanimivo je brati pisma, ki jih od časa do časa pišejo dekleta svojim staršem ali delovnemu središču.

Ni jim več težko vstajati zjutraj ob štirih in krmili krave v hlevu. Dobro se počutijo, ko negujejo male otroke ali kadar vozijo gnoj na njive. Pri takih prilikah se namreč nauče spoznavati življenje v njegovi svetli in temni luči. Skrbi in težave preprostega človeka postanejo tudi težave dekleta samega. Na ta način se naučijo spoznavati težave in bridkosti, zato pa bolj razumejo sočloveka, kar je največja umetnost življenja.

Ko se zvečer vrnejo dekleta s praktične službe pri družinah v svojo delovno centralo, jih čaka bogat zabavni program. Tu se učijo dekleta peti narodne in umetne pesmi. Tu se vršijo predstave, igre, predavanja, tu študirajo razne jezike, berejo pesnike in se ukvarjajo z ročnimi deli. Vsako tako središče ima na razpolago klavir in radijski aparat. En večer v tednu je posvečen zabavi. Preden gredo k počitku, opravijo skupno večerno molitev. Prav tako pričnejo

jutro s skupno molitvijo. Nato razobesijo finsko zastavo med petjem finske državne himne. Ni čuda, da dekleta, ki absolvirajo to delovno službo, odnesejo globoke vtise in so res pripravljene na službo narodu.

Ta organizacija je torej nastala iz potrebe. In sicer v trenutku, ko je 600.000 beguncev zapustilo Karelijo, zapustilo svoje domove in se iz strahu pred boljševiki preselilo v notranjost Finske. Ljudstvo jih je sprejelo kot svoje brate in sestre, ki so ostali brez vsega. Brez domov in brez gozdov. Zanje je bilo treba poskrbeti v vsakem oziru. Švedska je poslala tem beguncem na tisoče in tisoče lesenih hiš, katere so postavljati po novih pokrajinah. Ves narod je tukaj sodeloval. Vse sile naroda so se zednile in imele so pred seboj en cilj: vsi na delo za rešitev naroda. Ni čuda, da so finska dekleta za to rešitev naroda uvedla tako imenovano delovno službo, v kateri morajo vsa dekleta od 17 do 25 leta opravljati vsa dela, ki spadajo v področje gospodinje, bodisi na kmetih ali v mestu. Obiskovanje te službe je obvezno za vsa finska dekleta. To organizacijo so si zamislile akademsko izobražene gospe, ki so same sprevidele, da vseučilišče nikakor ne odgrne zastora, da bi dobile vpogled v težave in bridkosti, s katerimi se bore vsak dan siromašne matere z več otroki. Poleg te pomoči so dosegle še drugi cilj, namreč da se mesto približa vasi, da se posamezni sloji družbe med seboj spoznajo in da ustvarijo na ta način narodno skupnost. Taka ženska delovna služba je postala v sedanji vojni vojna obveznost, s katero finska žena in dekleta pomagata in dvigata narodno blaginjo.

Največja prednost te organizacije tiči gotovo v tem, da dobijo dekleta vpogled v drugačen način življenja, kakor so ga vajene zdoma. Bogata hčerka mora prestopiti prag siromašne hiše. Navaditi se mora mestna gospodična na trdo delo. Ni čuda, da je narod potem složen, medsebojno povezan, da so vsi sloji zadovoljni. Taka organizacija doseže, da imajo žene in dekleta popoln smisel za dom, za družino in za gojitev domačih šeg in običajev. Praktično se je pokazalo, da je ta organizacija v tej vojni odpravila primanjkevanje delovnih moči. Obenem se ji je posrečilo, da so znižale število brezposelnih ženskih moči. Tovarne so namreč prenehale obratovati in tovarniška dekleta je ta organizacija vrnila zopet domu in družini ter tistemu delu, ki ženi najbolj odgovarja. Ni čuda, da nameravajo to žensko organizacijo, ki je nastala v težkih vojnih časih, tudi v mirni dobi obdržati in izpopolniti.

Poznate Knjižice?

Doslej je izšlo 187 knjižic. To je že kar knjižnica! Tu najdeš poljuden odgovor skoraj na vsa verskoprosvetna in družabna vprašanja, ki zanimajo današnji svet. Zaradi svoje poljudne in sodobne vsebine so se »Knjižice« priljubile povsod, kjer koli jih poznajo. Pohvalno so se o njih izrazili najvišji cerkveni dostojanstveniki.

Med zadnjimi priporočamo te knjižice: **Zakaj, Dekletu na pot, Dvojni sad, Za srečo, Mučeniška Španija** in za otroke: **Dobri otroci, Angelček varuh moj, Moli**. Mnoge knjižice so seveda pošle, dobi se še okrog 95 raznih števil. Vse te knjižice lahko naročite in dobite pri svojih gg. župnikih. — Cena in naročnina: Cena vsake posamezne knjižice je 0,50 lire, naročnina 12 lir, ker izide 24 knjižic letno. — Naslov: »Knjižice«, Rakovnik, Ljubljana 8.

Društvena kronika

Jalenov »Dom« na Rokodelskem odru. V nedeljo 19. oktobra je začela igralska družina Rokodelskega doma novo sezono. Za prvo predstavo si je izbrala Jalenov »Dom«, dramo v štirih dejanjih, ki je privabila toliko

občinstva, da je bila dvorana skoraj polna. »Dom« je sicer Jalenov dramatični prvenc, a je lepo in močno delo, ki ne bo zastarelo. Útrl si je pot na vse odre in je ena izmed najbolj priljubljenih naših ljudskih iger, kar ni

nič čudnega, ko vrši veliko poslanstvo s svojo vodilno mislijo, da je dom temelj vsega našega življenja in zato vreden vse ljubezni in vseh žrtev. Vsi igralci in igralke so se z umevanjem vživel v dejanje in svoje vloge kar zadovoljivo podali. Zadovoljivo pravim, ker bi rad nekoliko več gorenjskega obeležja, iz katerega je igra zajeta. Posamezni, na primer Tine, in zlasti sosed Krčmar pa še Angela so bili pa prav dobri. Občinstvo je z velikim zanimanjem sledilo igri in tudi avtor, ki je bil navzoč, je bil zadovoljen. Njegovo priznanje je pač najboljše spričevalo za rokodelsko igralško družino, ki bo gotovo od igre do igre še lepše pokazala svoje zmožnosti. — V nedeljo 26. oktobra so »Dom« ponovili. Ob reprizi so to in ono pomanjkljivost popravili in zabrisali, kar je avtor po predstavi, ko so se spomnili njegove 50letnice, igralcem povedal, kako je treba to in ono izboljšati.

Vrhnika. V ponedeljek 27. oktobra je priredilo Prosvetno društvo v svoji

dvorani pester večer »Za vsakega nekaj«. Nastopili so priznani ljubljanski gledališki igralci, kakor papa Danilo, J. Povhe in gdč. Francka Herčeva. Na klavir je brenkal dobro znani klavirist. Na sporedu so bile lahke operne arije, humoristične pripovedke, komični prizori s petjem in zelo zabavna zadeva žalujočega potnika.

Dekliška Marijina kongregacija pri Sv. Jakobu je proslavila misijonsko nedeljo 19. oktobra z uprizoritvijo pretresljive misijonske igre »Pesem o božji ljubezni«. Na dramatsko močen in nevsiljiv način prikazuje ta igra tragiko nevernega modernega človeka, rešuje vprašanje krščanske karitas in za konec predstave misijonsko misel, ki je vredna največje žrtve.

Stolna prosveta v Ljubljani je uprizorila 1. novembra igro »Mlinar in njegova hči« v frančiškanski dvorani.

Prosvetno društvo v Zeleni jami v Ljubljani je na praznik Vseh svetnikov uprizorilo priljubljeno ljudsko igro »Mlinar in njegova hči«.

Film

Filmske nagrade na beneški razstavi. V Napoleonovi sobi v Benetkah je minister Pavolino razdelil letne narodne nagrade za najboljše filme, ki jih daje ministrstvo za ljudsko kulturo, potem pa tudi nagrade, ki jih podeljuje posebna ocenjevalna komisija pod predsedstvom ministra. Izid je bil naslednji: režiserska nagrada Avgustu Geninu za film »Obleganje Alcazarja«. Nagrada za najboljšega avtorja je bila podeljena Amedeu Nazzariju za film »Caravaggio«. Za najboljšo igralko je dobila nagrado Alida Valli za film »Mali antični svet«. Nagrado za najboljšo scenerijo so dobili Emilio Cecchi, Mario Soldati, Alberto Latuada, Mario Confantini za film »Mali antični svet«. Nagrado za najboljšo glasbeno spremljavo je dobil Riccardo Condoni za film »Caravaggio«. Operatersko nagrado je dobil Arturo Gallea za »Romantično pu-

stolovščino«. Scenografsko nagrado Guido Fiorini za film »Večne melodije«. Nagrado za najboljše kostume Gino Sensani za film »Tosca«. Nagrado za najboljši politično vojaški vojni film je dobila Societa Scalera za film »Možje na dnu«. Nagrado za najboljši dokumentarni film je dobil zavod L. U. C. E. za film »Piloti in pešaki v Sirti«. Nato je grof Volpi razglasil tudi podelitev nagrad, ki jih je vodstvo razstave podelilo udeležencem na devetem mednarodnem filmskem tekmovanju.

Mussolinijev pokal je dobil najboljši italijanski film »Železna krona«. Mussolinijev pokal za najboljši tuji film je dobil nemški film »Hhm Krueger«. Pokal Stranke je dobil film »Beli sneg« družbe Scalera-Film. Pokal ministra za ljudsko kulturo je dobil nemški film »Povratek«. Pokal grofa Volpija za najboljšega igralca je do-

bil Zacconi Erneste za film »Gospod Bonaparte«. Pokal grofa Volpija za najboljšo igralko je dobila Luise Ulrich za film »Annelie«, izdelek UFE. Nagrado Biennala je dobil zavod L. U. C. E. Pokale Biennala so še dobili sledeči filmi: švicarski film »Zlorabljena ljubavna pisma«, madžarski film »Alter ego«, španski film »Marianela«, nemški film »Obtožujem«, italijanski film »Soprog«, Plakete Biennala so dobili: češki film »Vešča«, švedski film »Plešimo, mojster«, norevški film »Bastard«, Zlato kolajno Biennala je kot najboljši režiser dobil Pabst za film »Komedianti«.

Potujoči kmečki kino. Fašistična zveza kmečkih delavcev v Rimu je stavila na razpolago Deželni zvezi kmečkih delavcev v Gorici potujoči

kino na avtomobilu s filmi za kmetovalce. Predstave so se vršile pretekli mesec že na Banjšicah, pri Sv. Luciji ob Soči, v Lokovcu, Spodnji Trebuši, Čepovanu in na Poljubinu. Več tisoč kmetovalcev je gledalo lepe filme, ki kažejo prizore iz kmečkega dela. Z velikim užitkom in haskom so gledalci sprejeli film »Človek in zemlja«, ki predstavlja kmetovo delo. Potujoči kino bo obiskal še Volče, Grahovo, Šebrelje, Cerkno, Godovič, Črni vrh, Col, Podkraj, Budanje, Vipavo, Lokavec pri Ajdovščini, Dobravlje, Črnice, Sempas, Dornberg, Rihemberg, Štanjel in Komen. Zadnja predstava potujočega kina v goriški deželi se bo vršila 5. novembra. Filmi ki jih je dala izdelati Konfederacija kmečkih delavcev, so prav posrečeni.

Knjižnica

Poročilo o stanju Ljudske knjižnice v Ljubljani v letu 1940-41. Na novo je bilo nabavljenih 854 knjig, in sicer 260 slovenskih, 241 nemških, 516 italijanskih in 57 hrvatskih. Knjižnica šteje sedaj 17.544 knjig (8.580 slovenskih, 7.550 nemških, 970 hrvatskih, 504 italijanske, 210 francoskih in 90 drugih). Izločenih je bilo 150 knjig. Obiskovalcev je bilo 15.942. Ti so si izposodili 50.555 knjig, in sicer: 18.281 slovenskih, 10.452 nemških, 826 hrvatskih, 552 italijanskih, 135 francoskih in 29 drugih. V letu 1939-40 si je izposodilo 12.851 obiskovalcev 25.752 knjig, v letu 1935-36 pa 8.878 obiskovalcev in 15.798 izposojenih knjig. Te številke pričajo, da je število ljubiteljev dobre knjige vedno večje.

»Slovenčeva« knjižnica je prinesla v drugem zvezku lepo povest pod naslovom »Marianna Sirca«, ki kaže vse odlike velike pisateljice, ki je prišla do svoje slave sama iz sebe, s svojim lastnim naporom, brez kakšne sistematične izbozrazbe. Dodana pa je tej povesti še novela »Skušnjave« iste pisateljice, ki jo je že nekoč prevedel dr. Joža Lovrenčič.

Namesto bogatega knjižnega daru, kakor ga je napovedala Mohorjeva družba za letošnje leto, je sedaj izšla samo Mohorjeva knjižnica (115. zvezek) s Finžgarjevo povestjo »Gospod Hudournik«, dočim je napovedan tudi tradicionalni Koledar, brez katerega si Mohorjeve družbe misliti ne moremo.

Vsebina: Ob obletnici Krekove smrti. — Nove smernice Pija XII. — Dekliška delovna služba na Finskem. — Društvena kronika. — Film. — Knjižnica.

PROSVETNI ODER

NOVEMBER

1941/XX

Osnovna načela in navodila o tehniki govora in petja

Radko Simoniti

Že premnogo knjig je bilo napisanih o govoru in petju, skratka o vsem, kar sploh moramo vedeti o delovanju govornih organov in dihanju, in sicer na podlagi anatomskih in fizioloških dognanj ali pa na podlagi dolgoletnih izkušenj.

Poskušal bom, upoštevajoč vse, kar sem mogel zvedeti iz knjig in iz praktičnega delovanja, povedati, kaj prav za prav pri petju občutimo, bodisi pri delovanju grla ali prsi, trebušnih mišic, obraza ali glave itd., skratka, kaj občutimo pri delovanju pevskih organov in pri delovanju dihalnega aparata.

Kot veste, delimo organe, ki sodelujejo pri govoru ali petju, po njihovih funkcijah v:

1. dihalne organe — pljuča, sapnik in jabolko;
2. glasotvorne organe — glasilke;
3. resonančne čimtelje — okostje in mišičevje gornjega telesa;
4. odmevne (konsonančne) — votline in zrak.

Dihanje

Prvi pogoj za dober govor ali petje je zdrav organ in pravilno dihanje. Dihanje kot tako sestoji iz treh momentov:

1. vdih,
2. zadrževanje zraka,
3. izdih.

Kot vidite, je silno preprosta zadeva — a so vendarle o tem napisali že toliko knjig, da bi z njimi lahko izpolnili knjižnico. Pri dihanju razlikujemo štiri vrste načinov ali štiri vrste dihanj:

1. zgornje ali pomožno — auksiliarno (ključno);
2. srednje ali stransko, to je reborno ali kostalno;
3. globoko ali preponsko ali abdominalno;
4. kombinirano ali kostoabdominalno.

1. **Klavikularno ali zgornje dihanje** je iz zdravstvenih razlogov za govor in petje nerabno, ker zaposluje le gornje dele pljuč. Ker je zrak zgoščen tik pod jabolkom, izvaja velik pritisk na glasilke.

2. **Prsno dihanje** uporabljamo v navadnem življenju zelo pogosto, toda ni zdravo, ker ne zaposli celih pljuč.

3. **Preponsko dihanje** je najnaravnejše (dihanje dojenčkov, tako učijo dihati jetične), ker se napolnijo vsa pljuča. Pri govoru ali petju potrebujemo (mislim s tem **zborni govor**) mnogo sape, zato uporabljamo:

4. **sestavljeno ali kombinirano dihanje**, to je: prsno in preponsko.

Ce bi pri razlagi diha našteval in opozarjal na teoretične spise, bi, mislim, več škodil kot koristil, ker bi marsikoga to napotilo k brskanju po teoretičnih delih, ki bi ga pri pravilnem in praktičnem udejstvovanju samo oviralo. Ker bi pa rad poudaril, da je ta problem sila star in da so se z njim ukvarjali tako retorični kakor retorični vzgojitelji, bi opozoril na knjigo, ki je izšla že leta 1562 in se ukvarja v enem izmed svojih poglavij tudi z dihom. Knjigo je napisal Camillo Maffei in ima naslov »Libri due«. V enem izmed poglavij govori tudi o dihu. Pod naslovom: »Un discorso della voce del modo da parlar e di cantar senza maestro« obravnava to vprašanje, upoštevajoč vsa dognanja Cicerona (»De oratore« in »De claris oratoribus«), Quintilliana, slavnega govornika (napisal: Pravila za vzgojo govornikov), in Galenusa, znamenitega zdravnika anatoma, ki je deloval v Rimu med l. 164—167 (bil je iz Pergama, rojen 151). Rezultat tega poglavja je izražen s pravili v obliki desetih zapovedi, ki še danes veljajo in so naslednje:

1. Poj in govori naravno in neprisiljeno, brez afektacije. Domašljavost zbuja smeh.
2. Čas učenja naj bo dopoldne ali štiri do pet ur po kosilu, tako da sta sapnik in glas čista.
3. Za kraj učenja izberi senčnate doline ali dupline, kjer je odmev, tako da zmoreš vsak glas kontrolirati.
4. Med petjem in govorom bodi telo mirno. Grdo je videti nekatere, ki migajo z glavo in opletajo z rokami in nogami.
5. Pevec naj se gleda v zrcalo, da vidi obraz, ki naj mu bo naraven in brez pačenja.
6. Jezik naj leži v ustih tako, da se s konico dotika dolnjih zob.

7. Usta naj bodo odprta kot v prijetnem razgovoru.

8. Izdihavanje naj bo enakomerno s tokom govora (petja), da se ne izgubi preveč zraka skozi nos.

9. Občuj z dobro šolanimi pevci, ker le od njih imaš koristi.

10. Vadi se pogosto in vzdržljivo, ker le vesten študij vodi k uspehu.

Dihanje je ta mož definirati kot izmenično dviganje in padanje prsnega koša, kar da sklepati, da se je navduševal za prsno dihanje. Anatom padovanske univerze Fabricius de Aquapendente, ki je deloval okoli leta 1600, pa spravlja v svojih spisih v zvezo s prsnim dihanjem tudi diafragmo. Naštevava kar 89 mišic, ki prihajajo v poštev pri dihanju, in razlikuje:

1. respiratio parva seu libera (mali, svobodni dih);

2. respiratio magna seu vehementior (večji dih);

3. respiratio maxima seu vehementissima (največji dih).

V nasprotju z Aristotelom trdi, da nastaja v grlu samo glas s svojimi karakteristikami (vox parva, magna, gravis, acuta), ne pa samoglasniki.

Kot sem že omenil, razlikujemo pri dihu tri momente: vdih, zadrževanje zraka in izdih. Pomudimo se najprej pri vdihu. Gospa Kauffmann, ki je napisala knjigo »Von Caruso zu dir«, piše na nekem mestu: »Če vidiš lepo rožo, ne pozdravi je v mojem imenu, ampak vsrkaј njen sladki vonj globoko vase — dosegel boš s tem, da boš pravilno dihal.« Jaz pa pristavljam: Vdihni tako kot zjutraj, ko stopiš iz tople kože vrh planin in skušaš z razprtimi nozdrvami in odprtimi usti zaužiti vso svežino jutranjega zraka in ves prečudežni opoj naših planin. Toda — ne dvigaj ramen, ampak sprosti se, da boš imel občutek, da ti zračni val sega prav do želodca. Ta pritisk, ki ga dosežeš z globokim vdihom na prepono, je tudi že prava opora tonu, oziroma glasu samemu. Večkrat ste slišali in verjetno tudi brali, da vdihavajmo samo skozi nos. To je res v dimu in prahu močno priporočljivo, v praksi pa nemo-goče pravilo, ker dihamo skozi nos in usta istočasno in po navadi že z isto lego ust, kot jo rabimo pri izgovoru ali pri petju naslednje besede ali fraze.

Drugi moment je zadrževanje sapa, ki traja le trenutek, ker vdihnemo v zadnjem trenutku pred uporabo zraka.

Ko pa začnemo govoriti ali peti, pride že sam po sebi v poštev tretji moment, to je izdih, za katerega velja zlato Carusovo pravilo: **Nikdar ne uporabljaj več zraka, kot je za ton najpotrebneje. Zato naj se spremeni najmanjša količina zraka v ton, v glas.**

To, kar sem povedal o vdihu in izdihu, je važno tudi za mutca, torej za ti-stega, ki ne govori in ne poje. Nam pa, ki hočemo to praktično izrabljati, se

vriva vprašanje, kako naj vodimo zrak pri izdihu, da nam bo pri tvorjenju glasu prinesel največ koristi.

Kot veste, glas ne zavisi samo od glasilk in diha, ampak tudi od resonančnih in konsonančnih činiteljev, zato bomo vodili dih tako, da bo primarni ton, o katerem bom govoril pri nastavku tona, našel vse koticke in votline, ki pomagajo pri resonanci, to so: kosti gornjega telesa, prsni koš, kosti in hrustanci v vratu in v glavi s pripadajočim mišičevjem. Občutek moramo imeti, da pri izdihu zračni val poišče vse votline predvsem v glavi in povzroči ton, ki šele tam pride do svoje moči.

Preden preidemo k nastavku tona ali glasu, še nekaj navodil o vdihu in dihu:

Vdihavajmo globoko, tako da začutimo odmikanje prepone, in vdihavajmo tako dolgo, dokler nismo napolnili pljuč. Lahno in mirno, a vendar zadostno sapa doseže govornik in pevec s sledečo vajo: vdihavaj 5 sekund, zadrži sapa 5 sekund, izdihavaj 10 sekund; vdihavaj 8 sekund, zadrži sapa 6 sekund, izdihavaj 12 sekund; vdihavaj 7 sekund, zadrži sapa 7 sekund, izdihavaj 15 sekund; vdihavaj 8 sekund, zadrži sapa 8 sekund, izdihavaj 15 sekund; vdihavaj 9 sekund, zadrži sapa 9 sekund, izdihavaj 18 sekund; vdihavaj 10 sekund, zadrži sapa 10 sekund, izdihavaj 20 sekund, izdihavaj na konsonant sse.

S sistematično vajo dobi pevec polagoma zadostno aktivno oblast nad prepono, kar je za glasovni nastavek izredne važnosti.

Vdihavajmo neslišno in nevidno, razen kadar je to potrebno za stopnjevani izraz čustev (jok, smeh, vzdih itd.).

Uravnavaјmo dih v skladu s besedilom in glasbenim stavkom, to se pravi: Dihanje tako, da ne raztrgamo besednega in muzikalnega smisla.

Glasilki

Kot veste, nastane ton zaradi vibriranja (tresenja) glasilk. Zrak, ki prihaja iz pljuč, potrese glasilke in odhaja kot zračni tok, torej izvaja pritisk na glasilke. Vsak pritisk pa more nastati samo zaradi kake opore. Oporo tu ustvarjajo trebušne mišice, ki so se pri vdihu, to se pravi ob pritisku na prepono, odmaknile. V resnici je prepona elastična stena, ki anatomsko deli pljuča od trebuha in se pri vdihu vda. Mi pa občutimo to tako, da se trebušne mišice napnejo navzven. Pri govoru teče zračni val navzgor, zato se tudi prepona dviga in s tem spodriva zrak. **To tvori tako imenovano oporo.**

Da pa zmoremo regulirati potrebni zračni pritisk, moramo imeti občutek, kot da najde zrak pri izdihu zaporo, skozi katero išče izhoda. To zaporo občutimo takrat, ko skušamo ton vzdržati.

Pri tem mora biti žrelo (grlo) povsem odprto, da zračni val nemoteno odhaja. Kratko povedano: **ton naj sedi na sapi!**

Kaj to pomeni? Predstavljaite si, da je dlh kot vodni curek, ki nosi orehovo lupino. Kako pa dosežemo to, da spravimo ton (glas) na dih? Imeti moramo občutek, kot da je ton kroglica, ki jo sapa pred seboj odriava, toda tako, da ne nastane vrzel med zrakom — sapa in tonom.

Pri govoru in petju razlikujemo tele opore: 1. preponsko, 2. stransko ali rebrno, 3. prsno, 4. hrbtno ali Carusovo, 5. lopatično, 6. križno in 7. mečno.

Da ton lahko nastavimo, ga moramo povzročiti in potem oblikovati. **To pa je stvar nastavka.**

Ton, ki ga povzročijo glasilke same ob najmanjšem pritisku zraka, imenujemo primarni ton, ki je zelo šibek (primer: glasbene vilice). Tak ton pa jačijo čutilci: 1. harmonični sotoni (alikvotni), 2. resonance in 3. konsonance.

Resonanca je sozvočenje materije s sosednjim tonom (vilice — miza). K dobrim resonancam prištevamo resonance glave in prsi. Slabe so vratne. Slabih resonanc ni mogoče ne pri govoru ne pri petju odpraviti, zato jih skušamo omiliti tako, da 1. ostanejo vratne mišice kolikor mogoče pasivne in 2. da uporabljamo za ton le potrebno količino sape.

Konsonance določa **nosna duplina**, ki je ne moremo spremeniti, oblika ustne dupline in zevi, ki jo določajo predvsem samoglasniki, soglasniki in različna lega jezika.

Nastavek

Ton zastavimo z glasilkami, nastavimo pa glede na vodenje glasu na mehko ali trdo nebo, v nos itd. Ton, ki ga proizvajajo glasilke, se zadeva ob razna mesta v grlu ali v ustni duplini. Na takem mestu se torej zrak zgosti in povzroči že znane konsonančne in resonančne pojave. **To mesto imenujemo nastavno mesto.** Pri nastavkih ločimo:

1. **Nastavek v grlu** — tonov val se zgosti med jabolkom in udari ob sluznice, ki se razdražijo in povzročijo suho grlo. Torej je tak nastavek slab.

2. **Goitniški nastavek** — nastane zaradi dviganja jezičnega korena. **Slab nastavek!**

3. **Nosni nastavek.** — Resonanca čela in nosu je dobra, resonanca ustne dupline povsem nemogoča.

4. **Nastavek na mehkem nebu (k)** — ima goitniški značaj. **Slab!**

5. **Nastavek na trdem nebu:** resonanca maske je popolna, ton je zvenceč, razsežen in oster.

6. **Zobni nastavek** nastane, če pripravimo zobe, a je zaradi nerazsežnosti neuporaben.

Pri zastavkih pa ločimo:

1. eksplozivni nastavek s pokom, ki je slab!

2. aspirirani nastavek s h.

3. mehki nastavek s h.

4. eksaktni — za staccato.

Najvažnejša naloga govornika in pevača je, da spravi ton kolikor mogoče v ospredje ustne dupline. S tem doseže dvoje:

1. Ton zadene najbolj resonančno ostenje glave (masko) in je zato najjačji.

2. Ton ima najbližjo pot iz ust in je zato razsežen.

Estetsko najlepši ter za petje in govor najuporabnejši je nastavek na trdem nebu, ki ga morata govornik in pevec zavedoma uporabljati in dosledno izvajati.

Kako to dosežemo?

Vdihnimo globoko in popuščajmo dih na zlog hán, hun, man, sun, ki jih izvajamo polglasno. Količina vdihanega zraka mora biti zmerna, sapa mirna. Vse mišičje gornjega telesa pasivno. Edino gibanje je gibanje prepone. Ton pa mora biti energično izveden in dobro zastavljen. Vsak ton moramo voditi na določeno nastavno mesto in mora biti s sapa dobro podprt. Zrelo odprimo! Zrelo je elastično in ga najlaže odpremo, če zehamo ali pa, če spravimo vroč krompir v usta. Ker nas peče, bomo poskušali narediti prostor in odprli bomo žrelo prav široko.

Oblika ustne dupline, lega jezika in oblika ustne zevi določajo jakost ustne konsonance. Jezik naj počiva ohlapno v ustni duplini in konica jezika naj se na lahko dotika spodnjih zob. Jezik nam služi samo pri izgovarjavi nekaterih soglasnikov, zato naj pač pri vseh drugih miruje. Vsako krčenje jezičnega korena zapira pot tonovemu valu do nastavnega mesta. Oblika ustne zevi je odvisna od višine tona, zato ne moremo govoriti o predpisani ustni zevi. Lega jezika je pri vseh samoglasnikih enaka, le pri palatalnih, to je pri e in i, se na lahko obrne proti trdemu nebu.

Vsi samoglasniki pri petju in v dobri deklamaciji morajo zveneti kolikor mogoče spredaj in ne smejo vsebovati grdih resonanc. Ustnice naj se na lahko dotikajo zob in naj dobe lijakasto obliko. Ko smo samoglasnik nastavili, ne spreminjamo več ustnic in ustne zevi!

Vse soglasnike in soglasniške skupine izgovarjamo ostro in primerno hitro (eksplozivno), toda nikdar na škodo samoglasnikov. Ker pri izreki soglasnika nastane v ustni duplini trenutna ali trajna pripora zračnega toka, zato skrbimo, da jo čimprej odstranimo zaradi samoglasnika, ki sledi. Jasnost izreke naj ne trpi zaradi kratkega izgovora soglasnikov.

Moč soglasnikov naj se ravna po akustiki prostora. Pri soglasnikih moramo dobro paziti na razliko med zvencečimi (m, b itd.) in nezvencečimi (t, k, s, itd.). Nikoli ne poskušajmo napraviti iz zvencečih nezvenceč ali obratno, ker se s tem borimo proti fiziološkim in govornim raz-

likam. Pri analizi zvenečega in nezvenečega soglasnika opazimo:

1. da je pri nemih večji pritisk v preporni (t, k),

2. da se pri nemih ne uporablja zrak za tresenje glasilk, ampak prihaja neizrabljen tik za zaporo in se tam še zgosti,

3. čim večji je pritisk, tem večja je zaporna ploskev in tem večja eksplozija, ker sam zrak odpre zaporo.

Posebno bi opozoril, da ne izgovarjamo malomarno **m** in **n**!

Pri hitrem izgovoru uporabljamo tako imenovani fior di labri ki pomeni to, da je izrekovalno mesto prav na ustnicah.

Pri vsem pa pazimo, da ne zaidemo v pretiranost, ampak pominimo: **Površnost, a tudi pretiranost sta glavna sovražnika dobre izreke, zato naj bo izreka vokalov in konsonantov jasna, a vendar naravna.**

Hoja na odru

Jože Potokar

Kar je v življenju neokusno in neoličano, je na odru še gršče, še bolj odbija joče. Ne drsaj pri hoji z ного, to je znak zadrege in začetništva; ne stopicaj sem ter tja ko lutka; kadar je treba spremeniti položaj na odru, se prestopi odločno, toda varčuj s koraki; če te ne prisili notranji gon igre, miruj in si ne misli: Dolgo sem že miroval, zdaj se moram premakniti. Če ni zahteve v igri, lahko stojš nepremično ves prizor, še dva ali kar vse dejanje. Preveč korakanja je slabo in odbija dvorano, ki postaja nervozna. Korak naj bo prožen, telo pokončno, prsi napete, roke pa naj vise prosto, tako kot teže po naravi. Roke, koliko preglav povzročajo začetnikom, ves čas so mu v napotje, najbolj je zadovoljen, če mu je pri roki žep, da vtakne vanj vsaj eno, če ne mogoče obeh. Tako se mu zdi roka najbolj varno spravljena, najbolj naravno in seveda najlepše. Nepravilno pa mu je tisto, kar je najbolj prav, to je, da visita roki ob telesu. Vsak gib naj bo zgovoren, a ne kričeč; če je kričeč, se kaj hitro zdi neokusen, tako govor kot kretanja. Razvada je tudi, da igralec krili z rokami le med svojim govorom, redkokdaj se spomni, da bi dal kretanje soigralcu, kar bi precej podčrtilo prizor in smisel razgovora. Tudi pri izbruhu najhujših strasti, naj igralec ne sprost vse svoje energije; če je še tako neugodno čustvo, naj bo kretanja elegantna; saj na odru mora biti tudi najgrša stran človeka podana lepo naravno in nadnaravno. Mišičevje mora biti mehko, nikdar napeto in trdo, ne smemo stiskati v jezi pesti skoraj do bolečine. Kar podajamo, moramo podajati tako, da tpi gledalec, ne pa mi. Kaj pomaga, če se igralka na odru topi v resničnih solzah, resen gledalec pa je nevtralen ali celo nejevoljen nad igro. Resnične solze, resničen smeh naj bo v dvorani, ne na odru. Igralec mora vzbujati le videz resničnosti, saj ko bi resnično doživljal vsa grozna čustva predstavo za predstavo, bi se moral po nekaj letih živčno izčrpati in telesno shirati. Tisti, ki se resnično joče, ki se resnično jezi ali ki se hoče pretepati kar zares, je slab igralec. Ne igram zase, igram za soigralca in zlasti

za dvorano, za pametno in umetniško razpoloženo dvorano, toda ne za puhlo glavce.

Včasih so bile ostre zahteve od strani publike. Goethe in Lessing se norčujeta iz igralca, ki kaže hrbet dvorani, ki govori v profilu. Danes smo bolj svobodni v igri. Bojimo se enoličnosti, ne giblje mo se le v eni razežnosti, ne hodimo po črti ob odprti steni sem ter tja. Že Lessing pravi, da je kaj prikupno gibanje po diagonalah prizorišča. Danes zahtevamo od igralca in režiserja, da ne igrata le v eni dimenziji, temveč z vsem odrskim prostorom po širini in globini odra, pa tudi v višini. Praktičabli so tako potrebni kot kulise ali zavese. Ne opletajmo z rokami, kot bi ose podili. Gibi rok nad višino ramen naj bodo izjemni, pr hranjeni le za prav posebne trenurke. Gib enega samega prsta je včasih izdatnejši kot še tako udarjanje in mahanje. Varčujte z energijo, bodite skopi s kretnjami. Le živčno labilni ljudje govore neprestano z rokami. Na odru je seveda treba tudi bolnikov, surovežev in neoličancev. Res je, a tudi igranje takih vlog mora biti lepše kot v naravi, ker mora biti naravno in lepo obenem. Se tak preprostež na odru ne bo pljuval, ne smrkal in ne snažil ne ušes ne nosu. Robec mora imeti igralec le za skrajno silo, pravi Goethe. Vsakdanjosti ne maramo na odru. Tja spada le to, kar je menavadno in poučno, a tako poučno, da nauka ne vidimo, ga le čutimo. Ne iščimo opore roki na stolu ali mizi, pustimo roke, ne mislimo nanje, pa bo prav. Roke proste, glavo pokonci in pogled smelo obrnjen v svet, ne v tla. Sramežljivost in nerodnost igralca se kaže v pogledu in v sklonjeni glavi. Začetnik se boji ljudi, soigralcev in gledalcev ter se skriva na tla. Duša mu ne gleda v svet, nerodno mu je, pa se pogreza v tla. Igralec in igralka ne blodita po tleh, dajta soigralcu in dvorani najlepše, kar imata — oko. Oko je zrcalo duše. Kako naj uživam dušo, če jo igralec skriva na tleh. Publika je željna igralčevega obraza. Zahrbtni značaji obračajo pogled v tla in prežijo od strani na žrtve. Odprt značaj pa daje pogled, komur treba.